

آرامگاه ها

محل دفن اجساد مردگان در حفره های داخل خاک را گور یا قبر گویند. حال اگر این محل مورد احترام مردم باشد و شخص متوفی جزو شخصیت های مهم دینی، اجتماعی و یا سیاسی باشد به آن جا آرامگاه یا مقبره گفته می شود. همان طور که از نامش مشخص است، آرامگاه در فرهنگ فارسی به جای آسایش، محل آرام، خانه، مسکن، وطن، آبادی معنی شده است. بنابراین آرامگاه به عنوان بنای یادبود برای فرد یا افراد معروف ساخته می شود که گورشان در داخل این بنا قرار دارد.

تعدادی از آرامگاه موجود در کشور که برای یک شخص خاص، مجزا و در محل های خاص ساخته شده اند جزو آثار دیدنی کشور به شمار می آیند و هر ساله تعداد زیادی جهت زیارت و بازدید به این اماکن مراجعه می کنند. از این آرامگاه ها و مقبره ها می توان به آرامگاه و مقبره: مقبره الشعرا در تبریز، ابن بابویه در تهران، ظهیرالدوله در تهران، آبش خاتون در فارس، آرامگاه ابوعلی سینا و بابا طاهر در همدان، آرامگاه امام محمد غزالی یا هارونیه در مشهد، آرامگاه نادر در مشهد، آرامگاه بایزید بسطامی در شاهرود، آرامگاه شاه نعمت الله ولی در کرمان، آرامگاه شیخ عطار نیشابوری در نیشابور، آرامگاه صائب تبریزی در اصفهان، مقبره اوحدی مراغه ای در مراغه و غیره اشاره کرد.

آرامگاه فردوسی

آرامگاه فردوسی، با معماری خاصی که دارد و برگرفته از معماری هخامنشی و شبیه آرامگاه کوروش است در سال ۱۳۱۳ هـ ش، در جشن هزاره فردوسی افتتاح شد. این آرامگاه در قالب مجموعه ای فرهنگی به نام آرامگاه فردوسی، در میان باغی زیبا به فاصله ۲۰ کیلومتری شهر مشهد و در شهر توس واقع شده است. حکیم ابوالقاسم فردوسی، سخن سرای نامی و سراینده شاهنامه حماسه ملی ایرانیان، در سال ۳۱۹ هـ ش در روستای باژ در شهرستان توس در استان خراسان رضوی به دنیا آمد. براساس منابع موجود، فردوسی سرودن شاهنامه خود را که بر پایه شاهنامه ابومنصوری بوده در سال ۳۵۸ هـ ش آغاز کرد و در سال ۳۷۲ هـ ش به پایان رساند. با وجود اتمام سرودن شاهنامه، فردوسی حدود ۲۰ سال دیگر در تکمیل و تهذیب این اثر ارزشمند کوشید. فردوسی در سن شصت سالگی به منظور اهدا شاهنامه به سلطان محمود دست به تدوین و ویرایش جدید آن زد و بخش های مربوط به پادشاهی ساسانیان را تکمیل کرد. از این شاعر پارسی گوی آثار مهمی نظیر: بیژن و منیژه، رستم و اسفندیار، رستم و سهراب، داستان اکوان دیو و داستان سیاوش برجای مانده است. در خصوص مرگ این شاعر حکیم، سال ها در کتاب ها و منابع اشاره ای به آن نشد تا این که برخی از محققان و پارسی پژوهان با بررسی منابع و آثار بزرگانی چون نظامی عروضی، سال وفات فردوسی را بین سال های ۴۰۵ تا

براساس نوشته چهارمقاله نظامی عروضی، شیخ اکابر، ابوالقاسم، از علمای هم عصر فردوسی، پس از وفات فردوسی، بر جنازه فردوسی نماز نخواند و مانع خاکسپاری پیکر فردوسی در گورستان مسلمانان شد. به دنبال این اقدام، پیکر وی در باغ خود فردوسی در توس به خاک سپرده شد. از کسانی که پس از وفات فردوسی به زیارت قبر وی رفته اند می توان به نظامی عروضی، صد سال بعد از وفات فردوسی و قاضی نورالله شوشتری ششصد سال پس از وفات فردوسی اشاره کرد. در سال ۱۳۰۲ هـ ق، میرزا عبدالوهاب خان شیرازی نصیرالدوله معروف به آصف الدوله، والی خراسان دستور ساخت بنایی آجری بر روی قبر فردوسی داد. بعد از جنگ جهانی اول و پس از بازدید ملک الشعرا از آرامگاه توس و مشاهده سکوی برجای مانده از بنای آجری، وی در سال ۱۲۹۹ هـ ش اقدام به انتشار مقاله ای در خصوص ضرورت ساخت بنا بر آرامگاه این شاعر پارسی گوی در هفته نامه بهار کرد. این اقدام ملک الشعرا باعث شد، به دنبال تاسیس انجمن آثار ملی و با کوشش محمد علی فروغی، رییس انجمن و نیز با جمع آوری کمک های مردمی مراحل ساخت آرامگاه آغاز شود.

بدین ترتیب؛ ساخت بنای آرامگاه در مساحتی حدود ۳۰ هزار متر با زیربنایی حدود ۹۴۵ متر با طراحی آندره گدار و پروفسور هرتسفلد و با نظارت مهندس کریم طاهرزاده آغاز شد. معماری ساختمان نیز توسط حسین لرزاده انجام گرفت و اشعار کتیبه نیز به خط استاد عمادالکتاب نوشته شد. برای حک تصاویری از شاهنامه ها بر روی دیوار آرامگاه از بهترین حجاران آن دوره استفاده شد. کار ساخت آرامگاه در سال ۱۳۱۱ آغاز و پس از ۱۸ ماه تلاش هنرمندان و معماران ایرانی بالاخره برای جشن هزاره فردوسی در سال ۱۳۱۳ آماده شد. در حال حاضر و پس از یک سری کارها در راستای گسترش فضای باغ، مساحت باغ آرامگاه به ۶ هزار متر رسید و اطراف آن نیز مجموعه هایی چون موزه و کتابخانه به آن اضافه شد.

آرامگاه حافظ شیرازی

آرامگاه حافظ شیرازی؛ مروف به حافظیه در شمال شهر شیراز و در جنوب دروازه قرآن در استان فارس واقع شده است. این آرامگاه که از آثار ارزنده و الهام گرفته از آثار معماری دوره زند می باشد دارای ۴ در ورودی و خروجی است که در اصلی آن در قسمت جنوبی تالار است.

خواجه شمس الدین محمد بن بهالدین حافظ شیرازی از شاعران بزرگ قرن هشتم ایران است. وی در شهر شیراز دیده به جهان گشود و در همان شهر نیز پس از وفات به خاک سپرده شد. برخی از محققین همچون علامه دهخدا، سال ولادت وی را با استناد به قطعه های سروده شده توسط حافظ را در اوایل قرن هشتم هجری و بعد از ۷۱۰ هجری تخمین زده اند. در خصوص سال وفات حافظ شیراز نیز اختلاف نظرهای کمی وجود دارد. عده ای سال وفات وی را ۷۹۲ هـ ق عنوان کرده اند. از حافظ شیرازی که به لسان الغیب معروف است، دیوان شعری برجای مانده که دارای ۵۰۰ غزل، چند قصیده، دو مثنوی، چندین قطعه و تعدادی رباعی باقی مانده است. این مجموعه ی باارزش تا به امروز بیش از ۴۰۰ بار به شیوه های مختلف و به زبان های دیگر زنده جهان چاپ شده است. همچنین تعدادی از نسخه های خطی ساده و تذهیبی در کتابخانه های ایران، افغانستان، پاکستان، ترکیه و کشورهای غربی موجود می باشد.

همه ساله در روز ۲۰ مهرماه برابر با یازدهم اکتبر، به مناسب روز بزرگداشت حافظ، در شهر شیراز و سایر نقاط

جهان جشن ها و برنامه های ملی و بین المللی نظیر شب شعر، گل افشانی، نمایش و رونمایی از دیوان های شعر حافظ برگزار می شود. همچنین روز بیستم مهرماه در تقویم رسمی جمهوری اسلامی ایران به عنوان روز بزرگداشت حافظ ثبت شده است.

حافظ شیرازی پس از وفات در محل مورد علاقه ای خود یعنی گلگشت مصلی به خاک سپرده شد. سال ها بعد یعنی در سال ۸۵۶، میرزا ابوالقاسم گوکانی، یکی از نوادگان شاهرخ ابن تیمور، دستور ساخت آرامگاهی زیبا بر مزارش را داد. به دنبال ساخت این آرامگاه، اطراف آن را با گل و سبز آراستند که جلوی آن حوض بزرگی قرار داشت که از آب رکن آباد پر می شد. این اقدام زمنیه ایجاد باغ مصفا و تالار زیبایی حافظ را به وجود آورد. آرامگاه حافظ در زمان کریم خان تجدید بنا شد و بنای اصلی آرامگاه در سال ۱۱۸۹ هـ ق، ایجاد شد. بنای اولیه متشکل از ایوانی با چهار ستون سنگی در وسط و ۲ اتاق در دو سمت شمال و جنوب بود. مقبره حافظ در قسمت شمال تالار قرار داشت و باغ بزرگ در قسمت جنوب قرار گرفته بود. به دنبال ساخت آرامگاه، کریم خان دستور داد تا سنگی از جنس مرمر برای مزار حافظ بتراشند و پس از آماده شدن سنگ حاج آقاسی بیگ افشار آذربایجانی دو غزل از غزل های حافظ را به خط نستعلیق بر روی آن حک کرد. اما شکل و ظاهر کنونی آرامگاه حافظ به دنبال تلاش علی اصغر حکمت شیرازی و علی ریاضی و با طراحی و مهندسی آندره گدار، شرق شناس و ایران شناس بزرگ فرانسوی در سال ۱۳۱۴ بوده است. این طرح در سال ۱۳۱۷ به اتمام رسید. طبق نقشه طراحی شده، ۴ ستون طراحی شده در زمان زندیه، از ۲ طرف امتداد یافت و حافظیه به دو بخش که شامل باغ در جنوب و تالار و آرامگاه در شمال بود، تقسیم شد. همچنین عمارت های قدیمی زندیه به صورت تالار ۵۶ متری درآمد که به وسیله ۲۰ ستون سنگی بلند نگهداری می شوند و چهار ستون زندیه در میان ستون ها قرار گرفته اند و ۱۶ ستون دوتکه ای در سال ۱۳۱۵ شمسی ساخته و نصب شد.

در حال حاضر آرامگاه حافظ شیرازی، علاوه بر معروف ترین جاذبه گردشگری شهر شیراز، مهم ترین مکان فرهنگی شیراز به شمار می رود که در آن برنامه هایی نظیر: شعرخوانی شاعران مشهور به ویژه در روز بزرگداشت حافظ در ۲۰ مهر ماه هر سال، کنسرت خوانندگان به ویژه کنسرت موسیقی سنتی ایرانی و عرفانی، کلاس های حافظ شناسی، کلاس و کارگاه های ساخت ساز موسیقی سنتی و طرح سحرگاه با خواجه راز که در این طرح حافظیه در ایام ماه رمضان تا سحرگاه باز است، برگزار می شود. آرامگاه خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی در سال ۱۳۵۴ توسط وزارت فرهنگ و هنر با شمار ۱۰۰۹ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسید.

آرامگاه شاه نعمت الله ولی

آرامگاه شاه نعمت الله ولی در ۳۰ کیلومتری جنوب شرق کرمان در شهر ماهان قرار گرفته است. این آرامگاه متعلق به عارف و شاعر بزرگ قرن هشتم هجری قمری به نام سید نورالدین نعمه الله بن عبدالله کوه بنانی کرمانی معروف به شاه نعمت الله ولی می باشد. وی در شهر حلب به دنیا آمد ولی دوران کودکی و نوجوانی خود را در کرمان گذراند. شاه نعمت الله ولی هم در عرفان مورد توجه صوفیان و عرفا بود و هم در سرودن قصیده، غزل، مثنوی و رباعی از جایگاه والایی بین شعرا برخوردار بود. وی در سال ۸۳۴ هـ ق وفات یافت. بنای اصلی آرامگاه شاه نعمت الله ولی، مربوط به نیمه اول قرن نهم هجری قمری یعنی سال ۸۴۰ هـ ق، است. البته در سال های بعد به ویژه در زمان حکومت شاه عباس اول صفوی، محمدشاه و ناصرالدین شاه قاجار

ساختمان هایی به بنای اولیه اضافه شد. قسمت قدیمی آرامگاه گنبدی است که در سال ۸۴۰ هـ ق به دستور احمدشاه بهمنی دکنی از ارادتمندان شاه نعمت الله ولی، بر مزار وی ساخته شد. این بنا که ۳۲ هزار متر مربع مساحت دارد متشکل از چندین صحن به نام های صحن اتابکی، صحن وکیل الملکی، حسینیه، صحن میرداماد و صحن بیگلر بیگی می باشد. در حال حاضر ورودی اصلی این آرامگاه از سمت شرق است که به صحن اتابکی و سپس به صحن وکیل الملکی با دسترسی به رواق دوره قاجاریه، گنبدخانه، رواق شاه عباسی و صحن حسینیه منتهی می شود. صحن وکیل الملکی و رواق ها به دستور وکیل الملک اول و دوم در سال های ۱۲۸۵ هـ ق ساخته شد و از مهم ترین تزیینات به کار رفته در آن می توان به گچبری، کاشی کاری، کاربندی، مقرنس و نقاشی اشاره کرد. رواق و صحن میرداماد نیز به دستور بکتاش خان و توسط استاد کمال الدین حسین ساخته شد. همچنین صحن حسینیه به دستور عبدالحمید میرزا و با معماری استاد رضا احداث شد. آخرین صحن این بنا نیز صحن بیگلر بیگی است که به خانه متولی باشی ختم می شود.

مقبره الشعرا

مقبره الشعرا از آرامگاه های تاریخی شهر تبریز که در گذشته به نام های حظیره الشعرا، حظیره القضاة و قبرستان سرخاب مشهور بود. این مقبره در محله سرخاب، نزدیک تکیه حیدر در تقاطع خیابان های ثقه الاسلام و عارف واقع شده است، در ضلع شرقی این مقبره، بقعه سید حمزه و مقبره های قائم مقام و ملاباشی قرار دارد. براساس نوشته های تاریخی؛ نظیر نزهة القلوب و تاریخ گزیده؛ با استقرار حکومت اتابکان آذربایجان در قرن ششم، شهر تبریز به عنوان مرکز حکومت به محل امنی برای سکونت شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره تبدیل شد. به طوری که خاقانی شروانی، ابوالعلا و فلکی از شهرهای شروان و گنجه، ظهیر فاریابی و شاهپور نیشابور از خراسان به تبریز آمدند و در این شهر ساکن شدند و به هنگام مرگ نیز در حظیره به خاک سپرده شدند. در تاریخ و تذکره ها این حظیره را همان مقبره الشعرا نامیده اند. علاوه بر بزرگان یاد شده، شاعران دیگری از زمان حکومت ایلخانان تا ایلکانیان و آق قویونلوها که در تبریز بودند و یا از جاهای دیگر آمده بودند در این مکان دفن شده اند. اما متأسفانه با وقوع حوادث طبیعی چون سیل و زلزله، به ویژه زلزله سال های ۱۱۹۳ و ۱۱۹۴ آثاری از این آرامگاه ها برجای نمانده است. عزیز دولت آبادی در مقاله زلزله های تبریز در خصوص مقبره الشعرا نوشته است: «با کمال تأسف از مزارات شهیریان شعر و ادب فارسی مثل: خاقانی شروانی، اسدی طوسی، ظهیر فاریابی، مجیرالدین بیلقانی، حکیم قطران تبریزی، شاهپور بن محمد اشهری سبزواری، خواجه همام تبریز و ... کوچکترین نشانه و اثری نمی یابید.»

با تمام خرابی های برجای مانده از زلزله و نیز تصرف تبریز توسط عثمانی ها در اواخر سده دهم هجری، در سال ۱۳۳۷ شمسی در پی انتشار دیوان کمال خجندی توسط دولت آبادی و نیز یافتن قبر کمال در محله ولیان کوی، مقبره الشعرا مورد توجه مسئولین قرار گرفت و اولین اقدام در بازسازی این مکان در سال ۱۳۵۰ هـ ش، با طرح مسابقه ای با عنوان طرح یک بنای یادبود در مقبره الشعرا توسط روزنامه های اطلاعات، کیهان و مجله یغما، بالاخره طرح «غلامرضا فرزانه مهر» مورد تایید قرار گرفت و عملیات احداث بنا آغاز شد و در حال حاضر نیز یادبود نمای مقبره الشعرا یکی از نمادهای شهر تبریز به شمار می رود. در حال حاضر بیش از ۴۰۰ نفر از شعرا، عرفا و نامداران بزرگ ایران و دیگر کشورهای همسایه از ۸۰۰ سال

پیش در مقبره الشعرا به خاک سپرده شده اند. از دیگر بزرگان آرمیده در این مکان می توان به : شمس الدین سجاسی، ذوالفقار شروانی، مانی شیرازی، شکیبی تبریزی، عزیزخان مگری، لسانی شیرازی، مغربی تبریزی، بابامزید، بابا حسن، اشهر سبزواری، حسن بلغاری، نظام الدین یحیی الغوری، سلطان پیرباب، معین الدین صفار، کمال الدین عبدالقادر نخجوانی، عصار تبریزی، انوری ابیوردی، شیخ محمد خیابانی، ثقه الاسلام تبریزی، امیه بن عمر و بن عمیه، میرزا شفیع مستوفی، درویش سراج الدین قاسم، اکمل الدین مظفر بزازی، برهان الدین واعظ هروی، استاد میرزا طاهر خوشنویس تبریزی، استاد علی حریرچی و استاد سید محمد حسین شهریا اشاره کرد